

Szociális ellenforradalom helyett igazságosság és esélyteremtés

**Javaslatok
a magyar baloldal foglalkoztatás- és szociálpolitikai
stratégiájához**

I. TÁJKÉP CSATA UTÁN

A József Attila Alapítvány szakértői szerint a kormányzati ciklus közepén egyértelműen látszik, hogy a kormány társadalmpolitikája a konfliktusok gerjesztésére és társadalmi csoportok egymás ellen való fordítására épít. Nem elemzéssel és megegyezésekkel, hanem erővel döntenek el minden kérdést. Ez a politika ahhoz vezet, hogy a társadalom és a politikai hatalom közötti együttműködés minden lehetősége megszűnik. Csak úgy lehet a Fidesz-KDNP kormányzása után vezetni az országot, ha az MSZP képes újraépíteni a bizalmi és együttműködési viszonyokat. Világos vállalások, és azok betartása az egyetlen út, azaz sok új társadalmi szerződésre lesz szükség.

A József Attila Alapítvány szakértői által vizsgált három szakpolitikai terület egyaránt fontos, mégis azt javasolják az MSZP-nek, hogy most a foglalkoztatáspolitikai kérdéseit helyezze előtérbe. Ennek oka, hogy jó, és erős munkaerőpiac nélkül nincs esély, hogy a felgyülemlett szociális feszültségek, társadalmi egyenlőtlenségek, hátrányok kezelhetőek legyenek. **Hibás az a feltételezés, hogy közmunkával kezelhető bármilyen szociális krízis. Önmagában ez nem lesz soha elegendő, legfeljebb a felületi tünetek kezelésére alkalmas.** A megoldás a munkaerőpiacban és a munkapiaci státusok hozzáférhetőségében rejlik. E kiindulópont körül rendezték el a szociális és nyugdíjpolitika egész spektrumára vonatkozó javaslatokat is. Mindehhez, ezer szállal kapcsolódó romakérdés megoldása is csak akkor képzelhető el, ha a társadalom, tartós munkalehetőségeket biztosít számukra, a kölcsönös tenni akarás elvének alapján. Azaz bármilyen társadalmi felzárkóztató program akkor lehet sikeres, ha abban az érintettek is közreműködnek: bevonódnak és részt vesznek.

A munka világának átalakítása csak úgy képzelhető el, ha nem növekszik a munkavállalók kiszolgáltatottsága. Hibás az a gondolat, hogy attól lesz több munkahely, ha megszüntetik a munkavállalók védelmét, ha könnyebben lehet elbocsátani őket. **Ezért azt ajánlják a József Attila Alapítvány szakértői az MSZP-nek, hogy mindig előre való legyen számára az esélyegyenlőség növelésének, a szolidaritás erősítésének célja, mint a profitérdekek támogatása.**

A gazdasági válság okozta társadalmi sokk felerősítette a magyar társadalom megoldatlan problémáit. A rendszerváltást követően kialakult szétszakított társadalomszerkezet megszilárdult. Nem sikerült olyan munkaerőpiacot létrehozni, amely rugalmasan reagál a piaci folyamatokra, széles rétegek egzisztenciális megélhetését biztosítva. Egyre növekvő probléma a roma társadalom leszakadása, ami immár robbanásveszélyes állapotot eredményezett. Mára megkérdőjeleződött az, hogy állam képes védőernyőt nyújtani azoknak a középosztályhoz tartozó háztartásoknak, amelyek súlyos adósságcsapdába kerültek és a lakhatásuk került veszélybe.

Az Orbán-kormány tévesen abból indult ki, hogy a szociálpolitika és a foglalkoztatáspolitikai egymástól függetlenek. Holott, valódi eredményt valójában csak a két terület szerves egységével, összekapcsolásával lehet elérni. Általános tapasztalat, hogy csak akkor lehet tartós javulást elérni, ha a segítség révén az egyén képessé válik az önálló érvényesülésre. A munkapiaci integrációnak tehát előfeltétele, hogy a szociális szolgáltatások révén egyáltalán elérhető legyen a munkaerőpiac, amelynek egyik eszközét jelentik a szociális juttatások.

A kormány nem foglalkozik azzal sem, hogy az egyes társadalmi csoportokhoz tartozó egyének szükségletei eltérőek, ebből adódóan az alkalmazandó szakpolitikai eszközök differenciálása is elengedhetetlenül szükséges. Az új közmunkarendszer mindenkit egyetlen kategóriába sorol, egyúttal blokkolja is a továbblépés lehetőségét. Ezzel elveszi a felemelkedés, a visszakapaszkodás esélyét. Az aktív foglalkoztatáspolitikára eddig fordított költségvetési forrásokat ebbe a teljesen elhibázott szisztémába öntik. A képzésekre, foglalkoztatási programokra fordítható összegek csökkennek, mert a kormány kizárólag a „nem 21. századi” közmunkákban hajlandó gondolkodni. A Fidesz-KDNP kormány szemléletére az jellemző, hogy a jóléti rendszert büntetőeszközként használja. Mindeközben elfeledkezik arról, hogy a szociális rendszer alanyain valódi foglalkoztatási eszközökkel lehet segíteni.

A közhiedelemtől eltérően nyugdíjreform sem történt eddig a Fidesz-KDNP kormányzása alatt, hanem egy forrásszerző akció, amely révén extra, elkölthető bevételekhez jutott a kormány. Nagy kérdés, hogy mit tervez a Fidesz a nyugdíjrendszerrel. Amennyiben nem változtatnak érdemben a mai szisztémán, akkor középtávon el kell kezdeni azokat a vitákat, amelyek arról szólnak, hogy az MSZP milyen paradigmaticus változásokat tart elfogadhatónak, és mit vezetne be kormányra kerülése esetén. Ugyanakkor már most látszik, hogy a nyugdíjrendszer egyes területein alapvető károkat okozott a jelenlegi kormány (korhatár alatti nyugdíjba vonulás lehetőségének akadályozása, rokkantnyugdíjasok ellátásának csökkentése következtében). E területeken konkrét javaslatokkal kell előállnia az MSZP-nek a helyzet mielőbbi orvoslása érdekében.

II. FOGLALKOZTATÁSPOLITIKAI KITÖRÉSI PONTOK

A József Attila Alapítvány szakértői szerint nemzeti minimumnak kell tekinteni a foglalkoztatottsági szint növelését, a nehéz helyzetben lévő csoportok speciális kezelését (kisgyermekes anyák, nyugdíj előtt állók, képzetlenek, stb.). Az ország versenyképessége értékes munkaerő-állományt és annak célszerű, tudatos hasznosítását követeli meg. Az embereknek esélyre van szükségük ahhoz, hogy versenyképesé váljanak a munkaerő-piacon, biztonságra van szükségük ahhoz, hogy munkaerejüket a közösség, családjuk és a maguk érdekében hasznosíthassák.

A munkavállalók–munkaadók viszonyában az Orbán-kormány egyoldalúan a munkaadókat támogatja, mert ezáltal látja biztosítottnak, hogy új munkahelyek jöjjenek létre. **Az MSZP-nek hangsúlyoznia kell, hogy a munkavállalók jogsérelme nem előfeltétele a munkahelyek létrejöttének, amit számos magas foglalkoztatási mutatóval, egyúttal erős munkavállalói jogokkal bíró ország példája bizonyít.** Azzal egyetértünk, hogy változtatni kellett a Munka törvénykönyvén, hogy rugalmasabbá váljon a munkaerőpiac, de ezt csak oly módon szabad tenni, hogy ne sértse a munkavállalók jogait. Nem ez történt, és ez azonnal megoldandó probléma.

A mostani költségvetési szerkezet azt vetíti előre, egy 2014-től kezdődő kormányzati ciklusban is szinte kizárólag az uniós forrásokra lehet számítani az aktív munkaerő-piaci programok területén. Emiatt is speciális programokra lesz szükség ahhoz, hogy megfelelő reakcióképességű munkaügyi hálózatot lehessen működtetni, amely képes a helyi problémák kezelésére.

1. Átgondolt célokra és új megoldásokra van szükség

A foglalkoztatáspolitikai célja a több és jobb munkahely, a hatékony megoldások azonban új válaszokat és eszközöket kívánnak. A József Attila Alapítvány szakértői a következő válaszok képviselőjét ajánlják az MSZP-nek az alapvető kérdésekre.

Hol dolgozunk?

Magyarország posztindusztriális társadalom. A munkahelyek töredéke található a primer szektorban (mezőgazdaság, bányászat), kb. 3-5% (mivel a mezőgazdaságban nagy a szezonális és a fekete-szürke foglalkoztatás aránya, ezért széles becslésen alapszik a számbavétel). A nemzetközi tendenciák szerint e szektor foglalkoztatási aránya tartósan csökken. Néhány bánya újranyitásával lehetne új munkahelyeket teremteni, de ez csak akkor lehet tartós, ha gazdaságos, és környezetbarát technológiák állnak ehhez rendelkezésre. Ugyanakkor e foglalkozások iránti bizalmat tönkretette a korábbi kíméletlen leépítési politika. A mezőgazdaság tartósan foglalkoztathatna több munkaerőt, akár félszáz ezerrel is többet az állattenyésztésben, ehhez azonban meg kell oldani a takarmány, a takarmányterület, az integrált élelmiszeripar és a külföldi piac problémáit.

A szekunder szektor (a feldolgozóipar és a kivitelező építőipar) foglalkoztatási aránya is csökken, részben a gépesítés-automatizálás, részben a komparatív előnyöket kihasználó kapacitás kitelepítés miatt. Magyarországon az unió és az OECD átlagánál lényegesen magasabb a szekunder szektorban foglalkoztatottak aránya, ami érdemben nem növelhető. Mivel azonban Európában is szakmunkáshiány van, ezért a hazai munkaerő képzettségének fejlesztésével kvalifikáltabb munkahelyeket lehetne Magyarországra vonzani. A kivitelező építőiparban is munkamegtakarító technológiai fejlődés zajlik, ráadásul ez az iparág érzékeny a gazdasági válságra, és a foglalkoztatás nehezen exportálható. E szektorban tehát a felhasznált munkaerő mennyisége legjobb esetben változatlan marad, magasabb minőségi követelményekkel.

A terciér szektorban (kereskedelem, közlekedés, városüzemeltetés, pénzügyi, idegenforgalom, oktatás, egészségügy, szociális, igazgatás, stb. szolgáltatások) foglalkoztatottak aránya alacsonyabb, mint az uniós és az OECD átlaga, de meghaladja a 60%-ot. Növekedése nagyban függ a belső fizetőképes kereslettől és az állami-önkormányzati költségvetéstől. A terciér szektorban is fontos a versenyképesség, s ez erősen függ a tőkekoncentrációtól és centralizációtól. Erős a tőkekoncentráció és a centralizáció a kereskedelemben és a pénzügyi szolgáltatásban, amelyek nagyrészt külföldi tulajdonban vannak.

Hogyan, milyen tudással dolgozunk ezekben az ágazatokban?

Szakképzettségünket az iskolarendszerben és az azt jórészt követő felnőttképzésben szerezzük. A középfokú szakképzés szerkezete az ország iparosításának idején alakult ki (mezőgazdasági, különböző ipari és építőipari szakképzés mellett egészségügyi, közgazdasági és néhány szolgáltató és javító, valamint kereskedelmi-vendéglátó képzés). A termelő szemléletű képzéssel, képzési helyeivel ellentmondásban vannak a szolgáltatások ismeret- és főleg szemlélet-, valamint érték követelményeivel (ezen, nem változtat a most favorizált, de kellően meg nem értett duális képzés sem).

A felsőoktatás szerkezete rugalmasabban reagált a környezeti kihívásokra, de a konzervatív középfokú képzésen alapul. A József Attila Alapítvány szakértői változást látnak szükségesnek, de alapvetően nem intézményi, szervezeti átalakításokat, hanem változást a szemléletben, a mondanivalóban, az értékrendszerben, a munkaerő-piac megközelítésében, a tananyag tartalmában.

A József Attila Alapítvány szakértői azt javasolják az MSZP-nek, hogy a piac követelményei szerint, gyakorlatorientáltan korszerűsítse a szakképzést, elsősorban a középfokú, valamint a felsőfokú oktatásban is. A modern gazdaságnak nem egyszerűen képzett specialistákra, hanem sokoldalúan képzett, művelt emberekre van szüksége, ezért a szakmai képzés intézményeiben is gondoskodni kell a műveltség fejlesztéséről és a korszerű tudományos és informatikai ismeretek átadásáról.

Az Európa 2020 stratégia negyedik fő célkitűzése az iskolából kimaradók arányának csökkentéséről szól. Ez elsősorban a középfokú oktatásban, ezen belül is a szakoktatásban jelentős. Az általános iskolai kimaradás elsősorban a roma gyerekeket érinti. A megoldáshoz az integrált oktatáson túl az általános iskola szemléleti korszerűsítése szükséges. A jó pályaválasztást, tehát a középfokon szakképzettséget szerzők arányának növelését is, az általános iskolai nevelés szerves részévé kell tenni, ezzel együtt korszerűsíteni szükséges a pályaaorientációs rendszerét. **A pályaaorientációs szolgáltatások (például a Foglalkoztatási Információs Centrum, a pályaválasztási kiállítások) fejlesztésébe uniós forrásokat, szervezésébe pedig a munkaadói szervezeteket kell bevonni. Az iskolai sikertelenségek és a sikertelen pályaválasztás korrigálására segítő intézmények szükségesek.** A beiskolázási arányok az érdekeltek támogatását bírják, s ezt segítse a pályaaorientáció.

Versenyképesek-e a foglalkoztatottak?

Külön kell vizsgálni a multinacionális szektort és a hazai szektort. A multinacionális szektorban foglalkoztatottak száma kevés (mintegy negyedmillió), speciális követelményekkel. A dolgozók jelentős részéről nem is magas szaktudást, inkább bizonyos képességeket (például monotómia tűrés, a tartós figyelem képessége), odaadást, kellő motivációt várnak el. A megfelelő képességekkel és – ahol kell – szakismerettel rendelkezők továbbképzéséről gondoskodnak, ehhez az államtól legfeljebb jóindulatot várnak.

A hazai szektor már nemcsak termelési ismereteket vár a magyar dolgozóktól, hanem vezetési, szervezési, marketing, stb. ismereteket is. A dolgozók kiválasztásánál erre figyelnek a munkaadók, azonban többnyire nem veszik észre azt, hogy a gyakorlat szerzés mellett a dolgozók ismeretei megfakulnak, a gyakorlat rossz beidegződéseket teremt, a nem alkalmazott, de közben bővülő ismeretek megszerzéséből kimaradnak. Ezt elsősorban a munka melletti képzésben kellene pótolni, amit viszont a magyar munkaadók elhanyagolnak. Egy évtizedig némi joggal bízhattak abban, hogy az álláskeresők és az inaktívak között találnak megfelelő pótlást, de az utolsó évtizedben világossá vált, hogy ez a munkatartalék elveszett. Az állam elmúlt években hazai és uniós forrásokból is ösztönözte a belső képzést, de ezek nem hatottak kellően a vállalkozókra. A belső képzésben nem hosszú, drága, szakképzést kell megvalósítani, hanem rövid idejű, speciális képzést, aminek a meghatározásához is esetleg szakmai tanácsadás kell. A képzésszervezésénél, az esetleges támogatási szerződéseknél figyelembe kell venni a munkaadó piaci viszonyaiból adódó speciális problémáit, például azt, hogy a megrendelések nem egyenletesen jelentkeznek, van, hogy nem tudnak munkát adni a dolgozóknak, máskor rövid határidő miatt túlmunkát kell szervezni. Ezért a képzésre fordítható idővel is gazdálkodni kell.

A munkavállalási korú népesség képzése jelentős részben a munkanélküliség idején zajlik. Ha létezik a munkanélküliségnek társadalmi haszna, akkor az, hogy megfelelő beavatkozás révén a jó munkaerő jobb munkát kaphat, mint amilyennel korábban rendelkezett, a társadalmi tudástőke gyarapodhat.

A József Attila Alapítvány szakértői szerint az MSZP azt képviselje, hogy a munkaerő-piaci képzés bővítése mellett annak rugalmasságát, munkaerő-piaci hasznosságát növeljék. Az eddigiek nem jelentik azt, hogy el kell vetni az első szakmaszerzés, vagy a munkaerő-piaci okokból szükséges átképzés, új szakma megszerzésének lehetőségét, de nem ez a kizárólagos cél. Ehhez arra van szükség, hogy kevesebb pályaválasztási hibát kelljen korrigálni, miközben persze a foglalkoztatás szerkezeti alakulása megköveteli az átképzést.

Mi történjen a munkaerő-piacon?

A munkaerő-piacon szükséges beruházások egyre drágábbak és csak hosszú távon térülhetnek meg, ezért előrelátást igényelnek minden szereplőtől, tehát a szülőktől, a tanulóktól, a munkaképes korúaktól, az oktatási intézményektől, a munkaadóktól, a szolgáltatóktól és az államtól egyaránt. Az előrelátáshoz együttműködés kell és a terheket meg kell osztani, mégpedig intézményesített keretek között. Ez a rendszer a döntés-megállapodás, a tervezés, a szolgáltatás, a hasznosítás, a visszacsatolás elemeiből áll.

A döntés-megállapodás tárgya: a képzés mérete, szerkezete, értékrendje; a munkanélküliség kezelése, a foglalkoztatás növelése céljából; a foglalkoztatás körülményei, mint munkajogi; és haszna, mint jövedelempolitikai kérdés. Ez tehát strukturált, erős érdekegyeztetést jelent, amelyben elsődleges a kormányzati döntési felelősség.

Az állami foglalkoztatási szolgálat nemzetközi egyezmények, módszerek alapján, nemzetközi együttműködésben végzi munkáját. Szolgáltatások sokaságát végzi, de kapacitása nem elegendő az összes szolgáltatás megvalósítására. Ezért helyes, ha széleskörű együttműködésben vesz részt a foglalkoztatási-képzési célú civil szervezetekkel és másokkal, egyúttal szervezi is az együttműködést. **A József Attila Alapítvány szakértői ajánlják az MSZP-nek, hogy képviselje azt, hogy a munkaerő-piacot segítő aktivitások és szolgáltatások koordinációjának eszköze a foglalkoztatási paktum legyen.** A foglalkoztatási paktum térségi eszköz, általános térségi foglalkoztatási célokat éppúgy támogathat, mint speciális foglalkoztatási célokat (ez lehet a romák foglalkoztatása, vagy a szociális foglalkoztatás fejlesztése is).

A munkajog, a Munka Törvénykönyve szintjén felvetődik a modern világ kihívásaihoz való alkalmazkodás kérdése. Ez a sokféle változás, probléma, a rugalmasság és biztonság elmentmondásában, kölcsönhatásában jelenik meg. Nincs végleges megoldás, csak erős kihívások vannak. **A József Attila Alapítvány szakértői szerint az a munkaerő-piac működik jól, ahol a szereplők elég rugalmasak és intelligensek ahhoz, hogy keretszabályok alapján, egyedi megállapodásokkal biztosítsák az érdekek együttes érvényesülését.** Azt is látjuk, amennyiben az állami elköteleződés hiányzik a munkavállalók jogai iránt, abban az esetben ez a szemlélet megjelenik a munkaadók körében is. Ezért olyan keretszabályok kellene, amelyek biztosítják a munkavállalók jogait, és védelmét. Nem növelik kiszolgáltatottságukat, és ösztönzik munkavállalási hajlandóságukat.

Magyarországon (is) a munkajövedelmek alacsonyak, alacsonyabbak annál, mint, amit az ország fejlettsége, a termelékenység lehetővé tene. A munkajövedelmek elmaradása (vagyis hogy kevesen keresnek keveset) korlátozza a belső piacot, ez megtévesztő árjelzés a munkavállalási és képzési szándékok számára. Ugyancsak elfogadhatatlan olyan adórendszer, amely nem veszi figyelembe a társadalmi szolidaritást. **Ezért a József Attila Alapítvány szakértői azt javasolják az MSZP-nek, hogy a magas jövedelemmel rendelkezők adóterhe nagyobb legyen, mint a kisebb jövedelemmel bíróké.** Ezen kívül változtatni kell azon a szemléleten is, hogy az adórendszer hátrányosan érinti a kisebb jövedelmű, de többgyermekes családokat, azokhoz képest, akiknél ugyanígy több gyermek van, de nagyobb keresettel rendelkeznek a szülők.

A visszajelzés intézményei egyrészt szakmai, tudományos mozzanatok, másrészt a nyílt, demokratikus politika megnyilvánulása a foglalkoztatás intézményeiben. Ez nem egyszerűen a döntéshozók számonkérése (az is szükséges), hanem a szabályozott munkaerő-piac működési rendszere, képessége a problémák megismerésére és a döntések korrigálására. Ezek az érdekegyeztetés, az önkormányzatok, a foglalkoztatási paktumok, a lakossági és a szakmai fórumok, a tudomány térségi és hétköznapi működése. Vagyis a valóságos demokrácia, a demokrácia részvételi mozzanatának erősítése a kívánatos.

Mi legyen a kiűzöttekkel?

Bárhogyan közelítik e sokaságot, arra jutunk, hogy legalább egy millió munkavállalási korú embert érint. Ha ehhez hozzávesszük a nem (megfelelően) tanuló, anyagi szűkösségekben és elégtelen társadalmi kapcsolatokban élő családtagokat, akkor azt látjuk, hogy e sokaság bővítetten újratermelődik. Más oldalról e munkaerő potenciál hiányzik, hiszen nem lehetséges Magyarországot megfelelő színvonalon működtetni három és fél millió foglalkoztatottal (ez a versenyszféra multinacionális és hazai szektorában, valamint az állami szolgáltatásokban foglalkoztatottakat jelenti).

További mintegy háromszázezer ember dolgozik védett és támogatott foglalkoztatásban, alacsony termelékenységgel, csekély bérért. **A József Attila Alapítvány szakértői szerint a szociális foglalkoztatást (benne a közfoglalkoztatást) mennyiségben bővíteni kell, ám a Fidesz-KDNP tervekhez képest gyökeresen meg kell változtatni.**

Azt javasolják az MSZP-nek, hogy képviselje a szociális és foglalkoztatási eszközök együttes alkalmazását, amelyekhez képzési programoknak kell kapcsolódnuk. E képzési programokban szerepel az első szakmaszerzés is, de csak akkor, amikor a képezhetőséget az alaptudás és a motiváció kapcsán megteremtették. Ezek rövid, intenzív személyes problémafeltáró és személyiségfejlesztő tréningeken történhetnek, összekapcsolva tudás felzárkóztatási képzésekkel. A gyakorlat és motiváció fejlesztésére speciális foglalkoztatási intézkedéseket javasolnak (jórészt uniós forrásból), mint például a tranzitfoglalkoztatás.

A szociális szövetkezet mivel tartós szerveződés, a tagok tartós részvételével, más megközelítést kíván. A kezdeményezés Magyarországon lassan terjed, részben a saját erő hiánya, részben a piaci kapcsolatok megoldatlansága miatt. A piaci kapcsolatokat és modern gazdasági-piaci ismereteket a civil szektor révén kell eljuttatni (profitérdekű támogatás sem kizárt, de ez veszélyeket is hordoz) és a jogi-adminisztratív akadályok lebontása is elengedhetetlen.

Mit kell tenni a romák foglalkoztatásáért, avagy mit kezdünk a talán legnagyobb kihasználatlan munkaerő tartalékkal?

Egyrészt, a romák kisebb része foglalkoztatott (a munkaképes-korúak kb. 20 %-a), másrészt a nem foglalkoztatottak többsége befektetés nélkül nem tekinthető munkaerő tartaléknak. Társadalmi integrációjuk és megfelelő munkaerővé alakításuk együtt jár, ez a romákkal közös feladatunk.

Az Európai Roma Stratégia ehhez alapvetően megfelelő keretnek tűnik. A stratégia feladatot szab egyrészt az unió számára, hogy dolgozzon ki eszközöket, határozzon meg forrásokat, orientálja az államokat, s ellenőrizze a végrehajtást, másrészt orientálja a tagországokat a honi roma politika alakítására. A stratégia összhangban van az Európa 2020 stratégiával, azok egyes célkitűzései közvetlenül alkalmazandók a romák esetében.

A munkaerő-piaci szolgáltatások alkalmazhatók a romák esetében is (a képzések, a személyre szabott szolgáltatások, a tranzitfoglalkoztatás, a termelő iskola, általában a szociális és foglalkoztatási eszközök összehangolása). A fő akadályt a forráshiány jelentette, ezzel kapcsolatban a stratégia megjegyzi, hogy az uniós forrásokat a tagállamok nem megfelelő mértékben használták fel. A romák számára (is) szervezett programoknál külön követelmény a roma szervezetek és személyek bevonása a munka tervezésébe, a döntésekbe, a megvalósításba.

A nemzetközi együttműködés, közös programok forrásbővülést is hozhatnak, a nemzetközi munkaerő-piacra vihetik az eredményeket, s transzparenciát is jelentenek. Az uniós és a hazai források esetében is meg kell tervezni, hogy az emberi erőforrásból és a térségfejlesztési programelemekből mennyit használnak a romák javára, s ettől milyen eredményt várunk. A sikerek a befektetett munkától és pénzeiktől függenek. Fontos módszertani feltétel: "az egyszerű beavatkozás azonnal eredményt hoz" típusú eddig is megalapozatlan várakozás háttérbe szorítása. A felzárkózásra szoruló romák esetében sokféle segítséget kell adni, esetleg ismételt, ráadásul a konkrét szükségletek szerint.

Az alapvetőkérdések megválaszolása világosan kijelöli a feladatokat. A József Attila Alapítvány szakértői azt ajánlják az MSZP-nek, hogy képviselje:

- A foglalkoztatottak számának növelését.
- A foglalkoztatás minőségének javítását.
- A munkajövedelmek reálértékének növelését.
- A piaci intézmények és az érdekegyeztetés fejlesztését, hogy a piac szükségtelen állami beavatkozás nélkül kezelhesse problémáit.

Mivel általános cél a foglalkoztathatóság növelése, másik oldalról a gazdasági növekedés kulcsa az emberi tőke minőségének javulása, ezért a József Attila Alapítvány szakértői azt javasolják az MSZP-nek, hogy kiemelt feladatként kezelje az oktatást. Az iskolarendszerű oktatásban is megfigyelhető a kettészakadás, ami hozzájárul a társadalom szegmentálódásának fokozódásához és bővített újratermeléséhez. Gondoskodni kell arról, hogy az iskolából felkészületlenül kikerülők számára valódi felzárkózási esély kínálkozzon. Ha a sikertelenek tömegeinek nem adunk új lehetőséget, akkor ezzel nem csak őket büntetjük, hanem az egész társadalmat.

Elsősorban a kiterjedt szociális szféra (a kiűzöttek sokasága) miatt a foglalkoztatáspolitikai és a szociálpolitikai erőteljes integrációja szükséges. Ebbe az irányba fejlődnek az európai rendszerek. Az integráció célja a munkaerőforrás bővítése. Az Orbán-kormány szétválasztási törekvései, s alkalmatlan eszközökkel végzett kísérletei a közfoglalkoztatásban, tovább rombolják a szociális viszonyokat és az emberi erőforrást.

Számítani lehet a világgazdasági válság újabb hullámaira, mert a válságot előidéző világgazdasági problémák (a jövedelmek szélsőséges elosztása, ebből adódóan a fogyasztási képesség csökkenése újabb és újabb ember és ország csoportokban, az ebből következő hitelezési és költségvetési problémák, a környezet károsításából adódó természeti katasztrófák és termelési nehézségek, végső soron a megtakarítások elértéktelenedése) nem oldódtak meg. Ezért egy kis ország általában integrációval, s az integrációk adta eszközökkel és finanszírozási lehetőségekkel képes reagálni. Ez elsősorban az Európai Uniót jelenti, de a gazdasági kapcsolatok bővítése a többi prosperáló, fejlődő partnerrel is fontos.

2. Rövid távú teendők az emberi tőke, mint termelési tényező fejlesztésében

A rövid távú teendők meghatározása a felgyülemlett problémák kezelésének azonnali megkezdését jelenti, amely ugyanakkor illeszkedik az MSZP-nek javasolt stratégiai célokhoz.

A versenyképesség fokozása az egyik legfontosabb feladat

A József Attila Alapítvány szakértői szerint a legfontosabb teendők egyike, a hazai szektor versenyképességének javítása foglalkoztatáspolitikai eszközökkel. Ez a szektor nagyjából 2 millió embert foglalkoztat, a GDP 40 %-át, az export 20 %-át adja. Politikai szempontból befolyásosak, mind munkavállalói, mind tulajdonosi-menedzseri entitásában is. Versenyképességük veszélyben van, a tulajdonosok piacszerzési és jövedelem-termelési, a munkavállalók jobb keresetének esélyeit illetően egyaránt. A Fidesszel és a KDNP-vel az állami megrendelések bővítése, a nemzetközi verseny korlátozása, tőkejuttatás és a bürokrácia és adók csökkenésének reményében kötöttek szövetséget, amelyek nagyrészt nem teljesülnek.

Az MSZP-nek viszont meg kell próbálnia újabb szövetség lehetőségét felkínálnia az érintetteknek. Ez nemzeti érdek! Tartalmában mindez a hazai szektor termelési tényezőinek, elsősorban az emberi erőforrásoknak a fejlesztését jelentené, valamint a hazai szektor esélyei-

nek, a szereplők biztonságának javítását. Eszközeiben tartalmazza az aktív foglalkoztatáspolitikát alkalmazását, beleértve a válság esetén gyors és rugalmas munkahelymegőrzést. A József Attila Alapítvány szakértői azt javasolják az MSZP-nek, hogy a hazai szektor támogatását a megújuló gazdasági növekedés fontos feltételének tekintse.

A multinacionális szektorban is elengedhetetlenek a munkavállalói jogok

A multinacionális szektor a magyar gazdaság nélkülözhetetlen része, amely termelésünk külföldön való értékesítésében megkerülhetetlen. Erőforrásait szabadon termeli meg, az államra a munkaerő utánpótlás kiképzőjeként, az infrastruktúra fenntartójaként van szüksége (fizikai, piaci és bürokratikus infrastruktúra egyaránt). A József Attila Alapítvány szakértői szerint az MSZP és a szakszervezetek számára az előnyök mellett gondot jelent a munkajogok érvényesülése, a hosszú távú foglalkoztatási biztonság, vagyis az, hogy a munkaerő távozva a multinacionális vállalat üzeméből, jó munkahelyet találhasson magának. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján a piac ezt az eredményt nem biztosítja.

Azt javasolják az MSZP-nek, hogy lépjen fel a multinacionális szektornál azért, hogy biztosítsák itt is a munkavállalók törvény adta jogainak érvényesülését.

Együttműködő állami foglalkoztatáspolitikát

Rövidtávon is fontos teendő az ösztönző állami szabályozással önépítő és önszabályozó munkaerőpiac elősegítése. Az állam nem képes arra, hogy saját erőforrásból (saját szabályokkal és pénzzel) létrehozzon minden igényt kielégítő munkaerőpiacot. A modern munkaerőpiac nagyon bonyolult, a kereslet és a kínálat számos rétegből, követelményből, sajátoságból és akaratból áll, ezt nem lehet egy egyszerű állami munkaerő közvetítő rendszer útján harmonizálni. **Differenciáltabb megoldások szükségesek, amelyek térségi és réteg specifikus módon közelítenek az egyénhez. Éppen ez különbözteti meg a piaci alapú munkaerő közvetítő rendszert a kétségtelenül drágább, de mindenki számára esélyt adó állami munkaügyi hálózattól.** Ráadásul e piac gyorsan változik, s ez nem pusztán mennyiségek (munkanélküliek, foglalkoztatottak száma, munkaerőigény mennyisége), hanem az előbbieken bemutatott minőségek változása is. **A József Attila Alapítvány szakértői javasolják az MSZP-nek, képviselje az állami foglalkoztatási szolgálat helyreállításának, eszközei bővítésének szükségességét. A szolgálat lépéseit a munkaerő-piac szereplőivel együttműködve, vagyis erős kamarák és munkaadói érdekképviseletek erős szakszervezetekkel való szakmai érdekvitájának és az európai foglalkoztatási stratégia eredőjeként határozza meg.**

A regionális-megyei együttműködésnek túl kell lépnie az eddigi munkaügyi tanács gyakorlatán. A munkaerőpiac szerves fejlődésének lehetőségét a résztvevők erős identitása biztosítja. Az érintettek elég erősek és felkészültek ahhoz, hogy a szolgálattal együtt a szükséges döntéseket meghozzák. Úgy tűnik, hogy az Orbán-kormány a munkavállalók körében támadásaival kiváltja az ellenállást, az egység erősítésére és a felkészültség növelésére ösztönzi a szakszervezeteket. A munkaadói szervezetek esetében még szükség van ösztönzésre önmaguk meghatározására és a kormánytól független szerep létrehozására. Mindenesetre a jövő érdekegyeztetése nem annyira hierarchikus, mint korábban volt, hanem organikus és tagolt lesz ágazati és területi értelemben is. Így például arra a kérdésre, hogy a szabályozás például a munkaidőre vagy a járulékokra vonatkozóan területileg és/vagy ágazatilag eltérhet-e, alapvetően nem központi, hanem helyi válasz lesz adható.

Az együttműködő állami foglalkoztatáspolitikának eleme az is, hogy védőhálót nyújt azoknak, akik elveszítik munkahelyüket. Miután a munkavállalók keresetük után kvázi

biztosítást fizetnek arra az esetre, ha megszűnik a munkahelyük, ezért alapelvként rögzíteni kell, hogy nem vállalható olyan rendszer, ahol a beszedett „biztosítási díj” nem áll összhangban az álláskeresői támogatás hosszával és mértékével.

Erős, állami munkaerő-piaci szolgáltatásokat

Ugyancsak feladata a hazai foglalkoztatáspolitikának az erős helyi (területi, ágazati) döntési kompetencián alapuló munkaerő-piaci szolgáltatások létrehozása. A szolgáltatások célja a munkaerő, mint termelési tényező fejlesztése hazánk versenyképessége érdekében. **A szolgáltatások eszközeit részben a helyi szükségletek, részben az európai foglalkoztatási stratégia és annak eszközrendszere határozza meg (Európa 2020 stratégia). Finanszírozására legalább reálértékben helyre kell állítani a Fidesz-KDNP kormány előtti Munkaerő-piaci Alapot.** Ki kell használni az Európa 2020 stratégia finanszírozási lehetőségeit. A 2014-2020 közötti pénzügyi időszak tervezése során figyelembe kell venni a magyar gazdaság növekedési szükségleteit, s annak erőforrás fejlesztési igényeit. Igaz, hogy a tervezési időszak a Fidesz-KDNP kormányzati időszakára esik, s ez Magyarországra nézve komoly kockázatokat hordoz, de ez akkor is lehetőség

A szolgáltatások megvalósítója – csakúgy, mint Európában másutt – részben a Szolgálat, részben a foglalkoztatási civil szervezetek. Utóbbiakra most nehéz idők járnak, nagy kérdés mennyien és milyen kapacitással, tudással maradnak meg a következő kormányzati ciklusra. Valószínűleg egy külön rehabilitációs programra is szükségük lesz.

A szociális foglalkoztatást meg kell újítani

A József Attila Alapítvány szakértői javasolják az MSZP-nek, hogy rövidtávú prioritása legyen a szociális foglalkoztatási szféra megújítása. Ahhoz, hogy a felzárkózás megvalósulhasson, valóban kell az egyén szándéka és akarata is, de a büntetés, kényszer nem alkalmas a hiányosságok gyors pótlására. Számos eszközt dolgoztak ki Európában és az USA-ban, amelyet a foglalkoztatási és a szociális rendszerben alkalmazni kell. Erre az Európa 2020 stratégia feladatokat fogalmazott meg, s eszközöket is teremt. Az egyes célcsoportokra irányuló beavatkozások következő képviselőjét ajánlják az MSZP-nek:

- **Munkanélküliek** (nem bérpótló támogatásból élők) **esetében:** munkaerő-közvetítés (egyéni csoportos, állásbörze), munkakeresési tanácsadás (az egyéni álláskereső sikeréért), képzés: lehet szakképzés (OKJ), gyakorlatszerzés és motivációépítés. Eddigi gyakorlatunkban a formális OKJ termelés túlsúlyos volt, ez drágává és merevvé tette az egész rendszert, rövidebb idejű, egymásra épülő, ismeret felújító, ismeretbővítő, alkalmazkodást-beilleszkedést segítő képzések kellenek, vállalkozóvá válás, munkahelyteremtés, utazás támogatása, bérhozzájárulás, kiemelt rétegeknél.
- **Munkanélküliek esetében, akik már bérpótló támogatásból élnek:** az előző célcsoport eszközei mellett, a szocializáció, közösségformálás, személyiségfejlesztés (ez egyéni problémák megoldását jelenti), közfoglalkoztatás (állami, önkormányzati és civil), ebben mindig kell fejlesztő intézkedés (személyiségfejlesztés, közösségformálás, munkakeresési ismeretek, képzés), tranzitfoglalkoztatás (célja részben önfenntartó, tehát piacra termelő szervezetben munkaképességet fejleszteni, a fő kibocsátás a versenyképes ember).
- **Lemorzsolódó pályakezdők esetében:** az iskola rendszerű képzés javítása, iskolán kívüli korrepetálás és segítség (a szegény és kevésbé iskolázott családok a tanulók otthoni munkáját kevésbé tudják segíteni), termelő iskola: az iskolából lemorzsoló-

dott, tanulási nehézségekkel küzdő, pályaválasztással bajlódók számára, kallódó fiatalok közösségei, közösségi házai.

- **Pályakezdők** (a modern világ tapasztalatai szerint a jól felkészült fiatalok első munkahelyének megtalálása nehéz és időigényes): elhelyezkedési támogatások, pályakezdő civil közösségek (ezeket a képző intézmény is támogathatja), pályamódosító képzések (ez mind emberi, mind műszaki-technikai, mind piaci okokból szükséges lehet).
- **Idősek:** munkában maradási támogatások (beleértve a képzéseket is), támogatott foglalkoztatás (ez a tranzit-foglalkoztatáshoz hasonló).
- **Egyéb célcsoportok:** utcai szociális gondozással összekötött munkaközvetítés, megváltozott munkaképességűek közvetítése az elsődleges munkaerő-piacra.

Reagálni kell a világgazdasági válság örökségére

A válság foglalkoztatási hatásainak kezelése elsőrendű feladat. A termelés csökkenése és foglalkoztatás csökkenése között ütemkülönbség van. A foglalkoztatás csökkenése kisebb volt, időben is később jelentkezett. A termelés 2008. novemberétől zuhant, csökkenése jó egy év alatt megállt, 2010-től a GDP némileg, az ipari termelés jelentősen nőtt. A foglalkoztatás 2009. I. negyedévével csökkent, ez 2010 közepéig tartott, azóta lényegében stagnál. Olyan emberek veszítették el az állásukat, akik eddig a foglalkoztatási változások sikeres túlélői voltak. Jelentős részük jó munkaképessége miatt dolgozott az exporttal kapcsolatos termelésben. Munkanélküli ellátásuk egy évig tarthatott, aztán a szociális rendszerbe kerültek, számukra külön visszakerülési programot szükséges indítani. A mai foglalkoztatás-politika nem törődik velük, pedig mintegy százezer emberről van szó. Ez a mai közfoglalkoztatási eszközökkel nem kezelhető probléma.

A romák foglalkoztatásához speciális kormányzati kezdeményezések kellenek

A romák szociális helyzetének javítása és foglalkoztatásba vonásuk nemcsak erkölcsi kötelesség, de gazdasági érdek is. A probléma gyökere az, hogy a romák a rendszerváltás idején megszűnt, vagy összezsugorodott ágazatokban dolgoztak, többségük alacsony képzettségű. A képzetlenség nem tette lehetővé számukra a munkaerő-piaci mobilitást.

Azóta fejlődtek az oktatási technikák, jó szociális és foglalkoztatási projektek működtek, de mennyiségük nem érte el a kritikus tömeget, s módszertani problémát jelentett, hogy nem épültek egymásra. A romákra a szociális ellátásban, a gyermekvédelemben, a bűnüldözésben és a büntetés-végrehajtásban fordított pénzeket hasznosabban lehetne felhasználni a felzárkóztatási projektekben. A felzárkóztatási projekteknek el kell jutni a konkrét (tranzit) foglalkoztatási projektekig.

A József Attila Alapítvány szakértői szerint foglalkoztatási kvótát is meg lehet határozni, például az állami és az állam által finanszírozott beruházásokon, esetleg az állami szférában. Ilyen kvótarendszert már jól működtettek más területeken (megváltozott munkaképességűek) és más országokban (például Németországban).

III. A HÁTRÁNYOS HELYZETET KONZERVÁLÓ, ÁTÖRÖKÍTŐ JOBBOLDALI SZEGÉNYPOLITIKA HELYETT IGAZSÁGOS SZOCIÁLIS RENDSZERT

A két világháború közötti magyar szociálpolitikai rendszer elemei jelennek meg az Orbán-kormány szociálpolitikai koncepciójában. A Horthy-rendszer alatt a rászorulókat három csoportra osztották. A teljesen munkaképtelenek („érdemes” szegények) kaphattak csak mindenféle ellentételezés nélkül segítséget, igaz ez elsősorban nem állami forrásból, hanem adományokból történt. A második csoportba az ínségesek (klasszikus munkanélküliek) tartoztak, akik számára az állam csak úgy adott segélyt, ha azért cserébe munkát végeztek. Nagyon lényeges, hogy elvileg a munkáért kapott bér összege nem lehetett kevesebb, mint a hasonló piaci alapú órabérek, de kutatások szerint a gyakorlatban az ínséges ugyanazért a munkáért kevesebb bért kapott, mint a normál munkás. A harmadik csoportba azok tartoztak, akik nem fogadták el a felajánlott munkát. Őket munkakerülőknek hívták, és elvileg büntették (akár dologházzal is) ezt a magatartásukat.

Ha megnézzük az új rendszert, akkor több hasonlóságot találunk a két világháború közötti rendszerrel. A mai rendszerben is megtalálható az a kategória, amelybe tartozók egészségi állapotuk, családi körülményeik (kiskorú gyermeket nevelnek) miatt nem tudnak a közfoglalkoztatásban részt venni. Számukra biztosítja az állam az úgynevezett rendszeres szociális segélyt, amelyért minimális együttműködésen kívül nem vár el semmit. Ebben a tekintetben nincsen változás a 2008 óta kialakult „Út a munkához” programhoz képest.

A két világháború közötti időszakhoz hasonlóan, de már 2008-tól kezdődően is létezett a második csoport, ők a munkanélküliek, akik csak munkáért cserébe kapnak segélyt az államtól. Az Orbán-kormány ebben a kategóriában változtatott a 2008 óta meglévő támogatási filozófián, aminek eredményeként a segélyhez kötött munkáért kevesebb pénz jár majd, mintha ugyanazt a tevékenységet nem közmunkában végeznék.

A harmadik csoport a két világháború között a munkakerülőké volt. Ma, ha valaki nem fogadja el a felajánlott közmunkát, vagy nem működik együtt az érintett hatóságokkal, akkor nem kaphat segélyt.

A Fidesz-KDNP kormány ideológiai értékválasztása mellett a változtatások oka, hogy minél több embert szeretne a kormány a közfoglalkoztatásba bevonni, minél kevesebb pénzért. Ezek a közmunkák nem segítenek hozzá a nyílt munkaerőpiacon történő elhelyezkedéshez. Ily módon a probléma újratermeli magát, azaz a rászorultak ismét ott találják magukat, ahol a program elején.

Mi lehet ennek az átalakításnak a vége? Alapvetően megváltoznak a társadalmi viszonyok, és még inkább sebet ejt a hatalom az emberek biztonságérzetén. Egy ennyire címkéző szociális rendszernek a lesüllyedő társadalmi rétegek helyzetének konzerválódása lesz a következménye. A már most is nélkülöző, szegénységben élő emberek számára az új közfoglalkoztatási program nem nyújt segítséget.

Ez a probléma a munkahellyel rendelkező magyar polgárokat (szociológiai kifejezéssel élve az alsó-középosztályt) is érinti. A munkanélküli ellátások csökkentése, és a közmunkarendszer újratervezése miatt akár egy értelmiségi (például egy pedagógus) is könnyen egzisztenciális problémákkal szembesülhet. Elég, ha arra gondolunk, hogy az oktatási rendszer

átalakítása miatt tanári állások szűnnek meg. A három hónapos munkanélküli ellátást követően kötelező bármilyen közmunkát elfogadni. Ez a korábbi életszínvonalnál jelentősen kisebb bevételt jelent, egyúttal nem ad semmilyen lehetőséget a nyílt munkaerő-piacra történő reintegrációra.

A József Attila Alapítvány szakértői azt javasolják, hogy az MSZP, mint baloldali párt utasítsa el azt a társadalompolitikát, amely munka és munka között különbséget tesz. Ezért első lépésként a diszkriminatív közfoglalkoztatási jogviszonyt meg kell szüntetni és a közmunkát végzők számára a nyílt munkaerőpiac szabályait kell alkalmazni.

Második lépés, hogy mindenki csak a végzettségének megfelelő közmunkát köteles elfogadni, ezzel elejét lehet venni annak, hogy tanárokkal stadionokat lehessen építtetni, megfosztva őket a szakmájukban történő újbóli elhelyezkedés esélyétől.

Harmadik lépés, hogy a leegyszerűsítő, stigmatizáló, a szegénységet konzerváló jobboldali szociális rendszer helyett, egy modern, sokszereplős rendszert hoz létre. Ennek alapja, hogy az emberek munkaképességét erősíti, nem pedig beleszorítja őket egy kezelhetetlen helyzetbe. Ez több képzést, munkatapasztalat-szerzést, szociális foglalkoztatást, tranzitfoglalkoztatást, és a legnehezebb társadalmi státuszúak számára átmeneti megoldásként közmunkát jelent.

A József Attila Alapítvány azt javasolja, hogy az MSZP más területen is paradigmaváltást képviseljen: célcsoportos szociál- és foglalkoztatáspolitikát bevezetését szorgalmazza. Ennek keretében – a programkészítés további fázisai során – meg kell határozni azokat a társadalmi csoportokat, amelyek speciális élethelyzettel, és a csoporton belül homogén problémákkal rendelkeznek, s ezekre nézve kell majd az adekvát szakpolitikai megoldásokat kidolgozni. **Ennek az új szemléletű politikának, amelynek összhangban kell állnia a gazdaságpolitikával és területfejlesztéssel, arra az eredményre kell vezetnie, hogy minden családban legalább egy kereső legyen.** Enélkül a családok jövőbeli perspektívája ellehetetlenül.

IV. A SZEMÉLYES SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOK MEGÚJÍTÁSA

Az Orbán-kormány jóléti rendszert átalakító tevékenységének egyik „mostohagyermeké” a személyes jellegű szociális ellátások köre. Ezek a szolgáltatások kevésbé látványosak és ismertek, mint az egészségügyi, az oktatási és a kulturális közszolgáltatások, s az előzőekhez képest alacsonyabb összegű költségvetési támogatásban is részesülnek. Mindezek miatt az ágazat, a szolgáltatók és az ellátók érdekérvényesítő képessége is jóval gyengébb, mint a nagyobb humán közszolgáltatási ágazatoké, holott a személyes jellegű szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatások mindennapi életünk részét képezik.

1. A koncepciók és a „paradigmaváltás” időszaka

2003-2005 között – részben az önkormányzati reformot előkészítő IDEA Munkacsoport munkáival párhuzamosan, azokra figyelemmel – a szociális ügyekért felelős tárca életre hívta a SZOLID Projektet az ellátási rendszer diszfunkcióinak kezelésére. A SZOLID Projekt a kifutó önkormányzati reform, valamint a rendszerben elvégzendő átalakítások magas átmeneti költségigénye miatt csak részeredményeket ért el a szabályozás megújítása terén. Legnagyobb sikerének az alapszolgáltatások erősítését tekinthetjük.

A 2006-os választásokat követően meghirdetett Államreform Programhoz kapcsolódóan több szakértő is átfogó koncepciót alakított ki. A szakértői anyagokban egyfajta konszenzus alakult ki a tekintetben, hogy melyek a legfontosabb tennivalók a rendszer megújítása során:

- a szociális szolgáltatások standardjainak a kialakítása;
- az alapszolgáltatások megerősítése úgy, hogy a bentlakásos szolgáltatások igénybevételére csak akkor kerülhessen sor, ha a szociális helyzet kezelésére nem elegendő az alapszolgáltatás;
- egy olyan igazgatási és finanszírozási rendszer kialakítása, amelyben egy független szervezet a gondozási szükségletekre figyelemmel állapítja meg a szolgáltatásra való jogosultságot, valamint a támogatás mértékét;
- a rászoruló, gyengébb anyagi helyzetű személyek után magasabb állami támogatás járjon.

Ezek figyelembevételével került sor a 2007-es szociális szolgáltatási „paradigmaváltásra”, amelynek keretében törvényi előírások születtek meg a szolgáltatási standardok alapjainak – jellemzően (miniszteri) rendeleti szintű – kidolgozására. A 2008-as költségvetési évben jelentősen (egyes esetekben, például a házi segítségnyújtás tekintetében közel 50%-kal) nőttek az alapszolgáltatások támogatásai. Az új finanszírozási rendszer magasabb mértékben támogatta az alacsonyabb jövedelmű, s a személyes viszonyai miatt több gondozást igénylő személyek ellátását. A szolgáltatást igénybe venni kívánó személyeknek a gondozási igényét nem az ellátásban érdekelt intézmény, hanem egy független szerv, az ORSZI vizsgálta meg.

A fenti, paradigmaváltásnak hívott reformot azonban elsöpörte a gazdasági válság és a „fűlkeforradalom”. 2010-ben ismét csökkentek az alapszolgáltatási normatívák, a szolgáltatást igénybe vevők gondozási szükségletét pedig 2010-2011-től ismét az ellátásban érdekelt intézmény vizsgálja felül.

2. Igazságos, otthon közeli és hatékony ellátórendszert!

A József Attila Alapítvány szakértőinek álláspontja szerint a személyes jellegű szociális ellátások körében a korábban kialakult – és az új Nemzeti Szociálpolitikai Konceptióban sem vitatott – sarokpontokból kellene kiindulni.

Azt javasolják az MSZP-nek, hogy olyan rendszer kialakítását kezdeményezze, amelyben az állam elsősorban azt támogatja, hogy segítségre szoruló polgárai az otthonukban, vagy ahhoz a lehető legközelebb kapják az ellátást. A társadalmi szolidaritás jegyében a nagyobb gondozási szükséglettel rendelkező személyek után magasabb támogatást kell nyújtani, hiszen az ő ellátásuk is nagyobb költségekkel jár. Szintén a szolidaritás érvényesülését jelenti, ha az alacsonyabb jövedelmű személy után magasabb a költségvetési támogatás, hiszen ez biztosítja, hogy így neki alacsonyabb térítési díjat kelljen fizetnie. A családi felelősséget is erősíteni kell: továbbra is fenn kell tartani annak a lehetőségét, hogy végső soron az ellátás költségeinek egy része örökösödési teherként érvényesíthető maradjon.

A költségvetési finanszírozás terén erősíteni kell az alapszolgáltatásokat, valamint szektorsemleges, objektív, számonkérhető szabályokat kell kialakítani, amelyek biztosítják az azonos szintű szolgáltatásokhoz való hozzáférés lehetőségét.

A fenti megoldások kialakítása során ügyelni kell arra, hogy a nagyobb gondozási igényű ellátottak bevonása ne járjon az intézmények ellehetetlenülésével: ugyanis ha ennek pénzügyi, támogatási és igazgatási garanciáit nem dolgozzák ki, akkor felmerülhet annak a veszélye, hogy az intézmények és fenntartók szabadulni próbálnak terheiktől, s nem bővítik, hanem szűkítik kapacitásaikat.

Szintén ügyelni kell arra, hogy a szociális ellátórendszer intézményei megfelelő mérethatékonysággal, a valós igényekhez igazodóan működjenek. Éppen ezért bizonyos központi tervezésre mindenképpen szükség van, azonban a helyi igények figyelembe vétele nélkül nem képzelhető el rugalmas és hatékony szervezet. Mindezekre figyelemmel olyan kereteket kell teremteni, ahol a szolgáltatásszervezés feladatait az önkormányzatok látják el – amennyiben az önkormányzati reform után erre képesek maradnak.

Mindezekre tekintettel olyan ellátórendszert javasolnak kialakítani a József Attila Alapítvány szakértői, amelynek alapvető vonásai a következők:

- a szociális szolgáltatásokat szakmai alapon kell definiálni, ki kell alakítani az egységes, objektív alapú szempontrendszert;
- az ellátottat, s ne az ellátót finanszírozza a rendszer: ennek azonban előfeltétele a szolgáltatások standardizálása, és azok pontos és normatív beárazása;
- az ellátottak támogatása során kiemelt támogatásban kell részesíteni a nagyobb gondozási igényű személyeket, valamint az alacsonyabb jövedelmű ellátottakat: a rendszernek úgy kell működnie, hogy a nekik nyújtott szolgáltatás érje meg az ellátóknak;

- amennyiben 2013-ban a járási kormányhivatal bázisán kiépül egy vásárló hatóság, azt indokolt megőrizni, ám jogállását úgy kell kialakítani, hogy ne egy mindenható állami tervhivatal, hanem az ellátottak, a szolgáltatásszervező önkormányzatok és a szolgáltatást nyújtó intézmények közötti közvetítés jöjjön létre, így a szociális ellátások terén is érvényesüljön a „fékek és ellensúlyok” rendszere;
- a méretgazdaságos intézményi keretek megteremtésének nem az államosítás az egyetlen útja: a szociális ellátások terén is kötelező társulások kialakítására is van lehetőség, amelyek úgy alakítanak ki kellő nagyságú egységeket, hogy a továbbiakban is fennmarad a helyi közérdeket érvényesítő önkormányzatok szerepe;
- a rendszer kialakítása során arra mindvégig figyelemmel kell lenni, hogy a szociális szolgáltatások többsége esetén nem beszélhetünk valódi piacról, ám ahol ez kialakult (jobb módúak/tehetősebbek emelt szintű időskori ellátása), ott a piaci megoldásokat kell alkalmazni, s a szabályozásnak is „szociális fogyasztóvédelmi” jellegűnek kell elősorban lennie.

A reform részletes kidolgozásának építenie kell a korábbi kutatási eredményekre, az elmúlt évek jogalkotásának és jogalkalmazásának, valamint a szolgáltatási változtatások során megszerzett szakmai tapasztalatokra. A részleteket így alaposan, a várható hatásokat gondosan felmérve lehet kidolgozni.

V. ÚJ PARTNERSÉGRE, EGYÜTTMŰKÖDÉSRE VAN SZÜKSÉG

Az Fidesz-KDNP kormány szétverte a társadalmi párbeszéd rendszerét. A hatalom arroganciája felülírta az együttműködésre való törekvést. Ezzel tönkretett egy bizalmi elvet, amely a demokrácia alapköve. **A József Attila Alapítvány szakértői ajánlják az MSZP-nek, hogy nyilvánítsa ki, hogy újraépíti ezt a bizalmi elvet, és új társadalmi párbeszéd rendszert építene fel.** Ugyanakkor nem szabad abba a hibába esni, hogy az MSZP előre közli, milyen érdekegyeztetési rendszert szeretne, mert ez a felfogás nem különbözne a Fidesz-féle mentalitástól. Inkább arra vállalkozzon, hogy az új érdekegyeztetés elveit közösen határozza meg, és az elvek mentén közösen építse fel az érintettekkel a munkavállalók, a munkaadók és a kormány közötti egyeztető mechanizmust.

Az MSZP tekintse a társadalmi párbeszéd alapjának a nyilvánosságot, a teljes körűséget és az átláthatóságot. Nincs annál rosszabb intézményrendszere a párbeszédnek, mint amit a háttéralkuk, a tárgyalóasztalon kívüli megállapodások gyanúja leng körül. Az internet biztosította nyilvánosság, és információhoz való hozzáférés szabadsága megkerülhetetlenné teszi, hogy teljesen transzparensten működhessen a társadalmi párbeszéd. Ez pedig arra kötelezi a demokrácia résztvevőit, hogy újragondolják a meglévő struktúrákat, döntéshozatali folyamatokat, és azokhoz igazítsák a társadalmi párbeszéd összes formáját. Mindenkinek joga van arra, hogy hozzáférhessen az információkhoz, és ha kíván, véleményt nyilváníthasson. A döntéshozatali rendszerben nem szabad úgy egyeztetéseket folytatni, hogy annak során mintegy belső, nem nyilvános információk alapján folyik a munka.

A második alapkő a teljes körűség, azaz a minden mindenre hatással való elv átültetése a gyakorlatban. Gyakori, hogy azt mondja az Orbán-kormány, hogy például a szociális rendszer változásait nem vitatja meg például a munka világa szerepelőivel, mondván nem érintettjei annak. Pedig a mostani gyorsan változó társadalmi struktúrák éppen azt mutatják meg, hogy aki a ma munkavállalója, holnap lehet, hogy a szociális háló alánya lesz. Azaz, amikor a szociális intézményrendszer átalakításáról van szó, akkor nem lehet kizárólag a fenntartókkal, vagy az intézmények vezetőivel tárgyalni, hanem a lehető legszélesebb kör számára kell kinyitni a párbeszéd kapuját.

A harmadik alapkő az átláthatóság. Ez alatt nem csak az intézményrendszer átláthatóságát értjük, hanem azokét is, akik részt vesznek benne. Az egész társadalmi párbeszéd hitelességét ássa alá az, ha valakik visszaélnék vele. Csak olyan rendszerben szabad gondolkodni, ahol érteni lehet, hogy ki, kinek az érdekében lép színre. Ehhez pedig a lehető legnagyobb transzparenciára van szükség.

A három alapelv alapján a József Attila Alapítvány szakértői azt javasolják az MSZP-nek, hogy törvényi szinten rögzítse az érdekegyeztetés rendszerét, ahol nem a kormány mondja meg, hogy kik az egyes oldalak képviselői. Ugyancsak törvényben kell megerősíteni a helyi érdekképviseleti, érdekegyeztetési jogköröket, mivel csak ez garantálja azt a felfogást a munkáltatók fele, hogy nem megkerülhetőek a munkavállalói érdekképviseletek. És ugyancsak rögzíteni kell, hogy a munkaerőpiaci eszközrendszer működtetésében, kontrolljában vissza kell adni az érdekképviseletek jogosítványait, így rögzíteni kell azt az elvet, hogy például a minimálbér mértéke a társadalmi partnerekkel való konszenzus alapján kerül elfogadására.

VI. KORREKCIÓRA VAN SZÜKSÉG A NYUGDÍJRENDSZERBEN

A szocialista kormány minden olyan intézkedést végrehajtott, amely a nyugdíjrendszer középtávú fenntarthatóságához szükséges volt. Nem állt fenn olyan kényszer, ami miatt azonnali beavatkozásra lett volna szükség. Az Orbán-kormány annak érdekében, hogy költségvetési forrásokhoz jusson, kreált indokok alapján lebontotta a magyar nyugdíjrendszer második pillérét, a magán-nyugdíjpénztári rendszert.

Ez a változás két dolgot eredményezett. Egyrészt hamis illúziókba ringatta magát a kormányt a költségvetés fenntarthatóságát illetően. Másrészt középtávon komoly hiányt keletkeztetett a nyugdíjkasszában, amelynek megoldása a következő kormányok feladata lesz.

A József Attila Alapítvány azt ajánlja az MSZP-nek, hogy egy hiteles, és korrekt finanszírozási pályát alakítasson ki, ahol látszik, hogy a Fidesz-KDNP kormány hibái miatt, mikor és mekkora mértékben kell beavatkozni. Ezzel együtt folytatni kell azt a munkát, amit a szocialista kormány már elkezdett, és a nyugdíj és időskor témájával foglalkozó kerekasztal szakértői munka keretében lezárt: egy szakmailag korrekt, és teljes spektrumot érintő vitaanyagot készítettek. A munka során öt nyugdíjmodellt vizsgáltak meg: a pontrendszerest, a pontrendszer és alapnyugdíj, az egyéni számlán alapuló (NDC), a csak alapnyugdíjat biztosító, és azt a verziót, amelyben nincsen állami nyugdíjrendszer.

A következő fázis, hogy ezek kapcsán széleskörű társadalmi vitát kell indítani, ennek lezárásaként döntenie lehessen arról, hogy merre lépjen tovább a magyar nyugdíjrendszer. Ez a paradigmátikus lépés évtizedekre meghatározza majd a jövő nemzedékek időskori helyzetét. Már a modellválasztást megelőzően rögzíteni kell azonban néhány alapelvet. **Ezek közül a legfontosabb, hogy csak olyan rendszert támogasson az MSZP, amely nem mond le senkiről, és nem engedi, hogy időskorúként bárki is segítség nélkül maradjon. Másfelől viszont ugyanilyen fontos, hogy elismerésre kerüljön az is, ki mennyi időt dolgozott.**

Azonnali lépésekre is szükség van azonban!

- A nyugdíjas társadalmat sújtó igazságtalanságokat korrigálni kell. Újabb nyugdíjkorrekciós programra van szükség, amelynek mértéke Magyarország gazdasági helyzetétől függ, mert a rendszer hosszú távú fenntarthatóságát nem szabad veszélyeztetni. Egy ilyen korrekciós program keretében lesz lehetőség fiatalon megrokkantak nyugdíjának rendezésére, a nehéz helyzetben lévő nyugdíjasok számára a méltányossági nyugdíjak emelésére, illetve egyszeri segély biztosítására.
- A magánnyugdíj rendszerben maradtak számára teljes körű rehabilitációt kell biztosítani. Az általuk befizetett járulékok alapján, bárhogyan is nevezze át azt az Orbán-kormány, a nekik járó nyugellátást biztosítani, a velük szembeni méltánytalanságot is kompenzálni kell, vagyis visszamenőlegesen el kell ismerni a szolgálati idejét ezeknek az embereknek.
- A korábbi rokkantnyugdíj rendszer teljes szétverése után újra kell szervezni a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatásának és szociális ellátásnak rendszerét. A megoldás természetesen az, hogy minél több megváltozott munkaképességűnek

munkalehetőséget, ezáltal kitörési lehetőséget kell biztosítani. De ez nem mehet az érintettek rovására, és legfőképpen arra, hogy minél több embertől elvegyék a napi megélhetésüket biztosító ellátást. A József Attila Alapítvány szakértői azt javasolják az MSZP-nek, hogy rehabilitációs programokkal segítse azokat, akik vissza tudnak térni a munkaerőpiacra. Ez a rehabilitáció olyan arányban történjen meg, amely figyelembe veszi a munkaerőpiac felvevőképességét.

- A korengedményes és korkedvezményes, valamint a szolgálati nyugdíjak rendszerét is felül kell vizsgálni. Meg kell vizsgálni, hogy a munkakörülmények fejlődése, az átlagos élettartam emelkedése milyen változtatásokat indokol. Alapelv azonban, hogy minden változás csak a jövőbeni nyugdíjba vonulókra vonatkozhat, a szakmai és emberi szempontokat mérlegelő érdekegyeztetést és tárgyalásokat követően. Azonosítani kell, hogy ezek a nyugdíjpolitikai eszközök valójában milyen mögöttes indokokkal kerültek bevezetésre. Például a szolgálati nyugdíj egy olyan lépés volt, amely az alacsony béreket és a gyakran veszélyes, és nehéz munkakörülményeket volt hivatott „kárpótolni”. Ebben az esetben azt kell vizsgálni, milyen ösztönzőket lehet a pályán lévőkhöz számára nyújtani, amelyek a kiemelkedően kedvező nyugdíjazási lehetőségek helyett ösztönöznek a munkában és a hivatásban maradásra.
- Ugyanígy meg kell nézni, miként lehet segíteni a munka világából az aktív nyugdíjas korba történő átmenetet, úgy hogy senkinek az egzisztenciális helyzetét ne rontsák, ne kényszerítsék az embereket olyan helyzetekbe, amelyek vállalhatatlanok számukra. A korengedményes és a korkedvezményes nyugdíjak is olyan lehetőséget teremtettek a munkavállalóknak, amely révén akár ideje korán is ki tudtak lépni a munkaerőpiacról, amennyiben munkahelyük veszélybe került. Ez egy egzisztenciális menekülőút, amelyre azért volt szükség, hogy a nyugdíjkorhatár előtt pár évvel ne kerülhessen valaki olyan helyzetbe, hogy munka nélkül marad, idős kora miatt nem tud elhelyezkedni, majd a munkával töltött évtizedek után alacsony nyugdíjat kap. Ezeknek a korosztályoknak speciális programokra lesz szükségük a továbbiakban. Meg kell vizsgálni, hogy ezek milyen körre, és mértékben terjedjenek ki, valamint biztosítani kell, hogy ne legyen a munka feladására ösztönöző hatásuk. De azt az elvet is érvényesíteni kell, hogy aki után fizetik (munkahely, költségvetés valamely része) az előrehozott korai nyugdíj „árát”, ott legyen lehetőség ezzel élni.
- **A József Attila Alapítvány szakértői azt javasolják, hogy az MSZP egy társadalmi szerződésre tegyen javaslatot, s jelezze, milyen intézményrendszereket, eszközöket támogat, mozgat meg, amelyek segítségével jobb életkörülményeket lehet biztosítani a nyugdíjasoknak. Ennek eleme, hogy a gazdasági növekedésből részesülnie kell a nyugdíjasoknak, és erre automatizmusokat kell törvényi szinten rögzíteni.** Arra is választ kíván adni, hogy az állam hogyan segíti az időseket az aktív idősor eltöltésében. Ezt éppen olyan fontos kérdés, mint az idősek számára nyújtott egészségügyi ellátás.